

HİCİV KAVRAMI AÇISINDAN AHMET MİDHAT EFENDİ'NİN “FELATUN BEY İLE RAKİM EFENDİ” ROMANINDA YANLIŞ BATILILAŞMA

İbrahim BİRİCİK¹

ÖZ

Tanzimat döneminde artan modernleşme ile toplumda oluşan Batı medeniyetini model alışı, yaşadığı toplum değerlerine yabancılaşan ve Batılılaşma'yı yanlısı idrak ederek iki medeniyet ortasında sıkışan alafranga tipleri meydana çıkarır. Toplumun aynası olan roman ise Tanzimat ile birlikte toplumu eğiterek modernleşmeyi sağlayacak bir vasıta olarak görülür. Romana bu misyonu yükleyenlerin başında “Hâce-i Evvel” ünvanı ile bilinen Ahmet Midhat Efendi, toplumun modernleşmesine katkı sağlamak için toplumda görülen bu tipleri konu edinir. Batılılaşma'nın doğru idrak edilmesini isteyen Ahmet Midhat Efendi, Batılılaşma'yı yanlısı algılayan insanları “Felatun Bey ile Rakım Efendi” romanında hicvederek toplum karşısında komik duruma düşürür.

Sosyal eleştirinin bir metodu olan hiciv üslubunda amaç, ince çağrışımlar ile topluma doğrunun mesajını vermektir. Hicvin özelliklerinden biri de; alay edici, aşağılayıcı ve hatta küfre kadar kaymasıdır. Bu özelliğinden dolayı hiciv, kusurları ve kötü amaçları ortaya çıkardığı için eleştirel bir analiz hüviyetini taşımaktadır. Bu yönüyle yanlısı Batılılaşma problemini irdeleyerek hicveden ve eserin yapısına hicivsel üslubun yayıldığı ilk roman “Felatun Bey ile Rakım Efendi”dir. Roman, Tanzimat toplumunun bütün sosyolojik renklerini özünde barındırması bakımından aynı zamanda içeriği toplumsal mahiyettedir.

Romanda hicvin üslup özelliklerinden ve tonlarından olan karikatürize etme yöntemi ile alay edilme, ironi, mübalağa kullanılmış; kötünün yanında iyi, rol model olarak verilerek toplumun roman içindeki hicivsel öğelerden ders alması amaçlanmıştır. Böylelikle roman, sosyolojik eleştiri hüviyetine bürünmüştür.

Anahtar Kelimeler: Batılılaşma, Roman, Ahmet Midhat Efendi, Hiciv.

---

¹Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim dalı doktora öğrencisi, Bitlis/Güroymak Yatılı Bölge Ortaokulu'nda Türkçe Öğretmeni, ibrahim.bd@hotmail.com.

THE MISCONCEPTION OF WESTERNIZATION IN AHMET MİDHAT EFENDİ'S NOVEL "FELATUN BEY VE RAKİM EFENDİ" WITH REGARD TO THE CONCEPT OF "SATIRE"

ABSTRACT

The increasing modernization of the Tanzimat period modelled on Western civilization created an alla Francia (alafranga, exemplifying modernist ideas and trends) people alienated to the values of their own society and wobbled between two civilizations due to a misconception of westernization. However, the novel, mirror of the society, is seen as an instrument that will develop a path to modernization by edifying the society with Tanzimat. A prominent figure in promoting the role of the novel as an instrument of modernization, Ahmed Midhat Efendi with the appellation of "Hâce-i Evvel" brings in such people in order to contribute to the modernization of the society. In pursuit of a correct interpretation and comprehension of westernization, Ahmed Midhat Efendi humiliates the people who misconceive Westernizing by satirizing them in the novel "Felatun Bey ve Rakım Efendi".

The aim of satire, a method of social criticism, is to give a message of truth to the society via subtle associations. Another important feature of the satire is that it is derisive, insulting and even somehow profane. Satire features a critical-analysis identity as it reveals faults and bad intentions. In this context, the first novel to satirize the misconception of Westernizing via thorough examination and with a pervasive satirical undertone is "Felatun Bey ve Rakım Efendi". The novel also assumes a social feature in that it essentially consists of all the sociological colors of the Tanzimat society.

In the novel, various styles and tones of the satire including mockery by caricaturizing, irony, and overstatement were used, with a view to teaching the society a lesson through the satirical components by displaying not only the bad but also the good as a role model. Thus, the novel has become a sociological criticism.

Keywords: *Westernizing, Novel, Ahmet Midhat Efendi, Satirize.*

1. Giriş

Batılılaşma kavramı, Osmanlı-Türk tarihinde Tanzimat ile birlikte kendini güçlü bir şekilde hissettirir. Fransız ihtilali ile kendini yavaş yavaş hissettiren bu değişim, kademe kademe ilerleyerek Tanzimat Fermanı ile kemal noktasını bulur. (Meriç, 2013:133)

Batı medeniyetine dâhil olma yolunda Tanzimat Fermanı, resmi bir değişim belgesidir. Bu ferman ile Batılılaşma, devletin resmi ideolojisi haline gelir. Tanzimat Türkiye tarihinde devrim değil, devrim hazırlayıcı sonuçlar doğuran bir harekettir.(Erkman-Akerson, 2012:146) Değişim ile beraber askeri alandaki yenilikler artış gösterir. Yasal çerçeveye oturtulan düzenlemeler ile modernleşme hareketleri başlar. Batı ile farklı ilişkiler kurarak Batı'nın

üstünlüğünü kabul eden bu devlet politikası, pek çok alanda Batılılaşma idealinin temellerini atmaya başlar. (Mardin, 1991: 11)

Taner Timur, modernleşmenin ve Batı'ya öykünmenin kırılma noktalarını üç aşamada özetler. Birincisi; 1826'da meydana gelen "Vaka-yı Hayriye" ile halkın gelirlerine ipotek koyan Yeniçeri sınıfı ortadan kaldırılır. Ancak bu grubun boşluğunda oluşan "elit" sınıf, sömürüye devam ederek rahat yaşamı özendirir. İkincisi; 1848'te Mısır'a vali olan Mehmet Ali Paşa'nın, İstanbul'a para akıtması ile yalılar, konaklar, tezyin, teşrif ve gösteriş faaliyetleri artar ve rahat yaşama hevesi ile alafrangalık tetiklenir. Üçüncüsü ise 1854'te Kırım Savaşı'nda Osmanlı'ya yardım için Payitahta gelen İngiliz ve Fransız subayları İstanbul'da yaptıkları harcamalar ile esnafın yüzünü güldürür. Böylelikle zenginleşen esnaf, "kibârane yaşamak" için modernleşme adı altında gösterişe kayar. (Timur, 2002:24) Bu durum; değişimin, modernleşmenin ve Batılılaşma'nın zeminini hazırlayan sosyolojik etmenlerdir.

Osmanlı-Türk aydını ve aristokratının yüzünü Batı'ya dönerek geliştirmek istediği kültürel değişim hamlesi, zamanla kültürel paradoksa dönüşür. Bu paradoks, önce aydınlarda sonra sosyal daralma ile halkın arasında zihinsel ikileme yol açar. Gündelik hayata kadar sinen Batı'ya "öykünme" hareketi zamanla Batı'nın çoğu şeyini taklit etmeye kadar devam eder. Osmanlı düşünce yapısındaki değişim, manevi ve geleneksel değerlerin dejenere olması ile zihinlerde "Yanlış Batılılaşma" kavramı oluşmaya başlar. Yanlış Batılılaşma ile toplumdaki değişim hicvin üslubunun alanlarında edebiyata aksetmiştir.

2. Hiciv Kavramı ve Tarihçesi

Hiciv veya hicv kelimesi, köpekleri ürkütüp kaçırmak anlamına gelen "hec" kelimesinden türetilir. Bu kelimenin küfür anlamına geldiği söylenir. (Kılıç, 2012:1742) Kelimenin kökü olan "hecv" veya "hica" sözlükte "bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek" anlamına da geldiği söylenir. Türk Edebiyatı'nda genel olarak hiciv, Halk Edebiyatı'nda taşlama, Çağdaş Türk Edebiyatı'nda ise yergi kelimeleri ile kullanılır. Bu türde yazılmış eserlere de hicviyye adı verilir. (Okay, 447)

Hiciv, mizah ile büyüyen bir üslup özelliğidir ve mizahtan faydalanır. Her ne kadar Batı retoriğinde "komik" kavramının alt dalları olarak birbirinden ayrılrsa da bu iki üslup özelliği komiğin iki uçlu üslupsal tonudur. Mizah; güldürme veya yeme amaçlı olarak kullanılabilirdiği için hiciv, mizah alanında gelişim gösterir. Mizah, güldürme amaçlı kurgusuz ve genel olaylara dayanırken hicivde gerçekçilik bulunur ve sosyal konulara ve kişilere

yer verilir. Hicvin edebi değer taşıması için zekâvet ve maharet içererek ince çağrışımlar yapması gerekir. (Okay, 448) Mizahın; hoşgörülü, bağışlayıcı ve düzeltici özelliklerine rağmen hicvin; hor görülü, aşağılayıcı ve aksaklıkları ortadan kaldıracı yönü ağır basar. (Apaydın, 2014: 546)

Hiciv, mizaha göre anlaşılmayı daha çok hedef alır ve olgun kitlelere hitap eder. Edebi metinlerde kötü alışkanlıklar ve aksaklıklarla alay eden hiciv, insanlar arasında zayıf olanı vurgulayarak ahlaki yönden düzeltici bir misyondadır. Yazar, medeniyete tehdit olarak gördüğü toplumun kötü alışkanlıklarını eleştirmek için hicvi kullanır. (Singh, 2012: 69) Mizahi metinlerde hicvisel unsurlar olabileceği gibi hiciv üslubuyla yazılmış metinlerde de mizah unsurlarına rastlanmaktadır. Hiciv, amacına ulaşmak için mizahı kullanır. Mizahın yumuşak bir hiciv olduğu kabul edilirse mizah ve hicvin edebi metinlerde bir üslup özelliği ve eleştirinin tonları olduğu anlaşılır.

İlk mizah örneklerinde temel çatı kötü ile savaştır. Eski Dyanizos ayinlerinde yılanı şarap içirtilip deliğe girememesinden ortaya çıkan komiklikte kötünün takliti yapılır. Sonraki yıllarda kötü ile savaşın bir başka şekli olan büyü ile uğraşan şaman/ozan/bakı/büyücüler, sert bir üslup kullanarak şiirsel söylemler ile kötünün etkisini uzaklaştırmak isterler. Bu sert ve şiirsel söylemler zamanla hicvisel bir üsluba dönüşür. Zamanla hicvin yöntemi, şahsi kin ve toplumsal eleştiri olarak ikiye ayrılır. (Kortantamer, 2007:75) Batı geleneğinde sosyal bir fonksiyon yüklenilerek zarâfet ve mahâretle kullanılan hiciv, Doğu geleneğinde şahsi kinlerin ortaya döküldüğü bir üsluba bürünür. İdeal olan ile gerçek olanı yanyana getirmesi hicvi, sadece küfür ve hakaretten ibaret olmanın ötesine taşır. Hiciv, hedef alınan toplumu ve kişiyi acımasızca eleştirirken gülünç olanı da ele alır. (Karataş, 2011:246)

Batıda “satire” sözcüğüne denk gelen bu kelime, antik Yunan’da tragedyadan sonra oynanan insanın kaba şakalarını ifade eder. 18. yy ile birlikte Fransızca “satura” kelimesinden türetildiği algısı yaygınlaşır. “Her türlü karışık topluluk, içinde değişik meyveler bulunan kap” anlamına gelen kelime, hicvin muhteviyatı ile alakalandırılmıştır. M.Ö. 200’de Romalı Lucilius’un, Roma’daki düzensizliklerle alay eden şiirlerini yazmaya başlaması, hiciv üslubuyla yazılan ilk şiirin miladı olarak görülür. Böylelikle hicvin özünde sosyolojik eleştirinin barındığı anlaşılır. (Baypınar, 2000:32)

Hicvin amacı, diğer komik türlerden ayrılmasına sebeptir. Saldırı ve yok etme amaçlanan hicivde sanatçı, diğer sanatçılar gibi tabiatı ilham kaynağı olarak değil; hicvettiği olguya yada kişiye karşı kullanacağı silah deposu olarak görür. (Baypınar,2000:35)Saldırı

motiflerinden yararlanan hiciv, Batı'da ideal gerçekliğe zıt olana; Doğu'da ise şeriata aykırı olan ve uymayan bireylere yöneltilmiştir. Swift'in "Güiver'in Seyahatleri" eseri İngiliz toplumunun yozlaşmasını hicveder. Figani'nin "Dünyaya iki İbrahim geldi/Biri put yıktı, biri put dikti" beytindeki hicvi ile Makbul İbrahim Paşa'yı eleştirmesi, şeriattaki Tevhid akidesini muhafaza etmek istemesindedir. Her ne kadar sonu idam dahi olsa. Öngören'in dediği gibi, hicivci düzenin yanındadır ve onu korur.(Öngören, 2006:2) 16. yy da Doğuda toplumun yozlaşması başlayınca, rüşvet alan yöneticiler, namazını geç kılan kadılar hiciv metodu ile eleştirilir. Kişisel anlaşmazlıklar çıkınca da hiciv şetm üslubuna dönüşerek ailesi, soyu, sopyu, vücut noksanlıkları, etnik unsur, şive taklitleri ve mahrem hayat alay konusu olarak aşağılanır. Çünkü Divan edebiyatında sadece sosyal konular değil kişisel anlaşmazlıklar da hiciv konusudur.(Apaydın, 2000:15)

Alman hicivci Kurt Tucholsky; hicvin dayandığı temelini toplum eleştirisi olduğunu söyler. Ele alınan sorunlar zaman içinde güncelliğini korursa hiciv o nispette isabetli ve başarılı olur. W. Trautmann'a göre ise hicivci "sübjektif" olmakla suçlanır. Bu yönüyle hicivci, toplum ile dost-düşman ilişkisi içindedir. (Baypınar, 2000: 37)H.Böll'e göre hicivcinin aynası her ne kadar pürüzsüz ve doğru olması gerekse de hicvin özünde saldırı olduğundan kusurları birebir değil çarpıtılarak yansıtır. Böylelikle hicvin diğer üslubu olan mübalağa/abartma ortaya çıkar ve bu üslup zaman zaman iftiraya dönüşür. Nitekim Nef'i, erkek olan düşmanını fahişeye benzeterek hem mübalağa hem iftira üslubunu hicvinde sergiler. (Apaydın,2000:26) Bu durum da hicvin nesneliliğine ve gerçekliğine gölge düşürür.

Hicvin manzum olma tekniğine karşı Batı'daki ilk örneklerden Yunan komedileri ve Donkişot mensur yazılmıştır. Manzum olmasının kültürel boyutlarından birisi; saldırının tek noktaya odaklanması ve bu anlam tamamlanmasının da "kıta" ve "beyit"teki nazım şekillerinde son dizesinde gerçekleşmesidir. İkincisi ise toplum tarafından hoş karşılanmayan hicvin kulaktan kulağa ile daha kısa ve çabuk yayılması; tafsilatlı anlatımın yazılı şekilde hoş karşılanmaması gösterilebilir.

Hicvin kullanım üslubu da kültürden kültüre göre değişmektedir. Doğu medeniyeti, şetm(sövme), zemm(yerme), hezl(alay), kadh(kınama) ve mübalağa olarak görülen üslup; Batı medeniyetinde dolaysız anlatım, abartma, karikatürize etme, benzetme, taklit, tuhafılık(grotesk), maskeleyme olarak görülür. Divan edebiyatında açıkça saldırı kişiye yapıldığından ironi Ziya Paşa'nın Zafnamesi hariç pek görülmez. İktidarın siyasi hicivlerle

eleştirilmesi amacıyla fabller, hayvan maskeleymesi üslubuyla kullanılır ve politikacılar hicvedilir.

Hicvin tarih seyirindeki değişim ve gelişim aşamaları vardır. Arap edebiyatında hiciv, düşmanın moralini bozmak için silah olarak kullanılırdı. Hatta bu yüzden şairler, hicivlerini keskin kılıca ve oka benzetmişlerdir. İslamiyet'le birlikte ırz, namus ve onura dokunan hiciv şiirleri ve şairleri kınanmış, hasmına karşılık için hicivli şiir söylemeye ise cevaz verilmiştir. Emeviler döneminde artan kabile taassubu ve milliyetçilik ile birlikte hicivler sertleşmeye başlasa da Abbasiler döneminde şahsi hiciv gelişerek panayirlarda eğlence moduna girmiştir. (Durmuş, 449)

Divan edebiyatında ise hiciv; müşahhas (kişiye yönelik küçük düşürme) ve mücerret (âşık ile rakip arasında hiciv atmosferindeki mücadelesi) olmak üzere iki açıdan ele alınmıştır. Bu hicivler, gazel, kaside, kıta, murabba vs nazım şekilleriyle yazılarak hicviyyeler oluşmuştur. Şeyhi'nin "Harnâme", Fuzuli'nin "Şikayetnâme", Bağdatlı Ruhi'nin "Terkîb-i Bend" adlı eserleri sosyal eleştiri ve toplumsal aksaklıkları göstermeye birer örnektir. Kişileri hedef alan hiciv üstadı ise "Sihâm-ı Kazâ"nın sahibi Nef'idir. (Pala, 450)"Osmanlı mizahında incelik, sosyo-ekonomik şartların bozulmasıyla birlikte ortadan kalkmış ve yerini 17. yy'dan sonra hicve bırakmıştır."(Apaydın, 2014:546) Divan şairlerinden Tahir'ül-Mevlevi hicvin yazılış amacını teşrih-i rezail ve teşir-i erazil olarak niteler. (Meriç, 2013:126) Yani yapılan rezillikleri ve rezillikleri yapanları ortaya çıkarmaktır.

Tanzimat'la birlikte klasik edebiyattaki hicviyyeler form değiştirerek romanın, hikâyenin, tiyatronun üslup özelliği olmuş ve mizah dergilerinin vazgeçilmez bir unsuru sayılmıştır. Ziya Paşa'nın "Zafernâme"si ironik hiciv üslubuyla yazılmış ince bir hiciv örneğidir. O zamana kadar ki kaba hiciv üslubu inceliğe bürünür. Şinasi'nin "Şair Evlenmesi", ortaoyunu ile klasik batı komedyasının sentezi olan bir töre komedisidir. İçerdiği hicivsel unsurlarla toplumdaki bazı aksaklıklara değinilir. Tanzimat'tan sonra hicvin manzum olma kuralı da ortadan kalkar. Türk romanında Batılılaşma problemini eserin tümüne yayılarak irdeleyen ilk roman Ahmet Mithat'ın "Felatun Bey ile Rakım Efendi" eseridir. Aynı zamanda sosyal bir hiciv romanı olarak değerlendirilir. (Kahraman, 454)

İkinci Meşrutiyetin getirdiği serbestlik ortamında mizah dergilerindeki yazı ve resimler çoğunlukla siyasi hicve dayandırılarak 2.Abdülhamit ve çevresi hakaret amaçlı konu edinmiştir. 2. Abdülhamit ve çevresini hedef alan şiir, roman, hikâye ve tiyatro türünde çok sayıda hiciv örneği bulunur. Şair Eşref, Rıza Tevfik, Neyzen Tevfik, bu zaman ve zeminde hicivlerini ortaya çıkarır.

Tanzimat'la birlikte ilerleyen dönemlerde de hiciv üslubu hikâye ve romanlarda türlerinde yaygınlaşır. Cumhuriyetle döneminde toplum ve siyaset ortamının çarpık kişi ve meseleleri gülünçleştirilerek sosyal bir hiciv metodu geliştirilir.

Hiciv metodunun kullanımı tarihi sürecin şahadetiyle hiciv üsluplarıyla yapılır. Bunlar; şetm(sövme), zemm(yerme), hezl(alay), kadh(kınama), mübalağa(abartma),dolaysız anlatım, karikatürize etme, benzetme, taklit, tuhafılık(grotesk), maskelemedir. Romanda da bu üslupların bazıları hicvin amacına hizmet etmek için Ahmet Midhat Efendi tarafından kullanılmıştır.

3. Roman ve Ahmet Midhat Efendi

Toplum hayatına etkili bir şekilde yansıyan Batılılaşma kavramı, kültür hayatının derinliklerinde ve edebiyatta da yansımaları bulur. Özellikle roman türü, bu süreci ayrıntılı biçimde ele alan edebiyat formu olarak ön plana çıkar. Toplumsal ve kültürel değişim ve etkileşim sonucu edebiyatımıza giren roman türü, bu modernleşme sürecinde araç olarak görülür. Çünkü Osmanlı toplumundaki modernleşme Batı'daki gibi toplum kaynaklı değil, aydından halka doğru bir seyir izlediği için roman formunun misyonu önem arz eder.

Toplum ile insan arasında bağ kuran etkili bir edebi tür olan roman; insanlık tarihinden itibaren romans, pikaresk/masalımsı anlatı olarak anlatı türlerinin 19. yy'da birey unsurunu ele alması ve insan gerçeği üzerine yoğunlaşması bakımından muhteviyatında kırılma yaşayarak modern anlatı türüne dönüşür. "Temelde roman, tarihi boyunca, bir biyografi ve toplumun yaşadığı tüm olayların kaydedildiği bir günlük olduğuna göre; böyle bir günlüğün, az ya da çok dönemin toplumunu yansıttığını görebilmek için bir sosyolog olmaya gerek yoktur." (Goldmann, 2005:24).

Türk Edebiyatı'nda romanın ilk örnekleri Tanzimat döneminde görülmeye başlar. Bundan önceTürk toplumunda roman ihtiyacını halk hikâyeleri ve meddahların anlattığı destan ve masal gibi geleneksel anlatı türleri karşılamaktaydı. Türk romanının oluşumu, Batı'dan bire bir taklitçilik ile değil var olan kültür unsurlarımızın sentezi ile de oluşur. P.Robert Finn'e göre ilk Türkçe romanlar, Fransız örneklerinden yola çıksalar da hem şekil, hem gelişme açısından yakın doğu hikâye geleneği ile klasik Osmanlı şiirinin zengin entelektüel içeriğinden kaynaklanan bir takım örnekleri barındırmaktadır. (İssı, 2002:20)

"Biliyoruz ki bizde roman, Batı'da olduğu gibi feodaliteden kapitalizme geçiş döneminde burjuva sınıfının doğuşu ve bireyciliğin gelişimi sırasında tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşulların etkisi altında yavaş yavaş gelişen bir tür olarak çıkmadı ortaya. Batı

romanından çeviriler ve taklitlerle başladı; yani Batılılaşmanın bir parçası olarak.” (Moran, 1999: 9)

Batı’da roman ve gerçekçilik, toplumun tüm sınıflarının anatomisini yaparak ve bunların sorunsal kahramanlarını çıkararak doğar. Türk romanında ise bir bütün olarak toplumun işleyiş mekanizmaları sınırlı kalır. (Timur, 2002:54) Aynı zamanda özgürlükten yoksunluk ve istibdat döneminin varlığı da toplumun sorunlarını dile getirmeyi sınırlar. Batı’da ise yazarlar, çağdaş felsefi sorunları özümseyerek eserlerine yansıtır. Toplumun çıkmazlarından ve karmaşık yapısından esinlenen yazar, bu durumu yeteneğine göre eserlerine yansıtır.

Bu dönemde Türk romanı, kendine özgü bireyselliği ve orijinal yapısıyla Batı’daki gibi belirli bir okur kitlesinin beğenisine ve gereksinimlerine cevap vermek için yazılmamıştır. Batı’da yazıldığı için Batı’dan edindiği bilgiyle yazıldı. (Belge, 2012:19) Türk aydını Tanzimat’tan beri Batı’yı heceliyordu ama zirvelere tırmanamıyordu. (Meriç, 2013:40) Tercüme ve taklit yoluyla milli değerlerin sentezlenerek işlenmeye çalışıldığı roman formunda zamanla tecrübenin de yardımıyla eserler verilmeye başlanır. Böylelikle modern söylemlerin ve modernleşmenin ifadesi olan roman; Batılılaşma isteği sonucu Tanzimat ile birlikte benimsenen yeni değerleri, okuyucuya aktarmak için yararlanılan edebi bir form mahiyetine bürünür. Yazarlar, âdeta bir sosyolog gibi toplumsal alandaki olumsuzlukları tespit ederek halka ne yapması gerektiğini gösterir. Dolayısıyla bu dönemin romanı didaktik bir nitelik taşımaktadır. Farklı yazarların kaleminden çıkan romanlar, toplumsal içerikli bir misyona dönüşür. Aynı zamanda toplumsal dönüşüm sonucu dejenere olmuş, başkalaşmış ve yabancılaşmış tipler, yazarlara ve eserlerine ilham kaynağı olur.

Politika, kültür, eğitim ve sosyal hayattaki tüm değişim ve problemler, hayat ve toplumun aynası olan edebi eserlerde yankısını bulur. Yönetimden rahatsız olarak muhalif kimlik sergileyen Jön Türkler’insiyasette gündeme getirdikleri konular sessiz bir dinamizm ile sanatçıların romanlarına yansır. Bazı sanatçılar doğrudan yönetimi hedef alırken Ahmet Midhat Efendi gibi aydınlar da orta bir yol tutarak makul çözümler bulmaya çalışır ve bu medeniyet değiştirme krizine çözümler üretmeye gayret eder. Medeniyet değişim ve dönüşümünün başında olan bir toplum ve yazarı için romanı yeni bir tür olarak sosyal amaç doğrultusunda kullanılması gayet normaldir. Ahmet Midhat Efendi de romanı bu misyonda kullanır.

Ahmet Midhat Efendi, sanat ve edebiyat anlayışını toplumu eğitmek gibi bir misyona dayandırdığı için bu motivasyonla birey ve

toplum için sosyal ve kültürel normlar belirler. Onları muasır bir medeniyet seviyesine çekmek için edebiyatın her türünde eser vermeye gayret eder. (Yıldırım, 2011: 1786) Romanın kurgusal imkânlarından yararlanarak sosyal faydayı esas alan Ahmet Midhat Efendi, toplumdaki bireylerin eğitilme sürecinde meydana gelebilecek aksaklıkları ve yanlışlıkları medeniyet oluşum sürecinde hazır bulunuşluk düzeyinde olan okuyucusuna aktarır. “Bu romanlar gerek gençlere, gerek sair erbab-ı mütalaaya esaslı bir fikr-i kıraat ile beraber bir fikr-i takip veriyordu.” (Yılmaz, 1997: 131) Ahmet Midhat Efendi, 1887 yılında kaleme aldığı “Romanlar ve Romancılık” başlıklı makalesinde “romandan maksadı hakikî kari’lerin ezhânını tenvîr ve ahlâkını tehzîb ederek ulüvv-i cenâbının bisâta getirmektir” diyerek kendi roman anlayışını ortaya koyar.

O, romanın asıl işlevinin okuyucuları zihinsel ve düşünsel olarak eğitmekle birlikte onların ahlakını muhafaza etmek olduğu düşüncesindedir. (Kuşçu, 2014:218)

Ahmet Midhat Efendi’nin, bu misyonu dikkate alındığında Tanzimat döneminde meydana gelen Batı özenti, alafrangalık, kendi varlığını ve değerlerini küçümseme, Batı’yı ve Batılı olanı yüceltme, ötekine aşırı bağlılık, körü körüne taklit gibi ortaya çıkan hastalıkların farkına varır. Ahmet Midhat Efendi, bu kültürel erozyona önlem almaya çalışır. Bunun için üstün nitelikli, becerikli, bilgili, dürüst, ahlaklı olan toplumdan tipleri ortaya çıkararak gençliğe örnek modeller sunar. Onların millî bilinç ve özgüven duygusu kazanmalarına gayret eder. (Özdemir ve Göçen, 2014:216)

Ahmet Midhat Efendi, edebi niteliklere sahip estetik boyutuyla var olan eserden ziyade topluma okuma alışkanlığı kazandırmak ve onları bilinçlendirmek için sürükleyici metinler çerçevesinde didaktik metinler ortaya koymak ister. “Ben edebi sayılabilecek hiçbir eser yazmadım. Çünkü memlekette edebiyattan anlamayanlar, nüfusumuzun bila- mübalağa yüzde doksanını teşkil ediyordu.” diyen (Issı, 2002: 22) Ahmet Midhat Efendi, zamanının edebi panoramasını gözler önüne sererek roman aracılığı ile toplumu eğitmeyi amaçlar. “Hâce-i Evvel” ünvanının kendisine verilmesi toplumun eğitim seviyesini yükseltme gayretlerinin sonucudur. Bunu yaparken geleneksel kültürün bozulmuş ve topluma zarar veren unsurlarını, batıl inançları, gülünç davranış ve düşünüş biçimlerini ironik ve hicivsel bir üslupla gözler önüne serer. (Çetin, 2002:30) Ahmet Midhat Efendi kendini “maarif-i garbiyeyi Şarka ithale çalışan bir müstağrib” olarak tarif eder. (Meriç, 2013:131)

Ahmet Midhat Efendi, kültürel değerleri inşa sürecinde ötekinin üzerinden milli kimliği kurgulamaya çalışır ve bütün kötü özellikleri üzerinde toplayan, Batılılaşma’yı yüzeysel olarak idrak

eden alafranga denen tipler oluşturmaya çalışır. Romanların ana kahramanlarında görülen alafrangalık oluşumu daha çok Doğu-Batı değerlerinin çatışması eksenine oturtulur. Ahmet Mithat, modernleşmenin doğal sonucu olarak tüketim toplumuna geçiş periyodunda Avrupai bir tavır takınan veya bilinçsiz Batılılaşma'nın hicvini ve eleştirisini protoganist/öncü/destekçi olan Felatun Bey'in şahsında kurgular. (Çoruk, 2014:68) Felatun Bey tipi ile aşırı Batılılaşma'nın ürettiği alafranga züppeler, Rakım Efendi tipi ile de hem geleneksel hem de modern olmanın ipuçları verilir. (Yavuz, 2010: 231) Birbirinin zıttı bu iki tip etrafında son yüzyıl Osmanlı toplum hayatını gerçekçi bir gözle değerlendirir. (Gariper, 2014: 65)

Batılılaşma olgusunun ağırlık kazandığı ilk dönem romanlarında hemen hepsinde içerik olarak işlenen konular; Batılılaşma olgusu, Doğu-Batı medeniyetlerinin değerleri veya alafranga-alaturka kavramları arasındaki çatışma unsurlarıdır. (Ercilasun: 1997: 275) Bu çatışmaya ise romanın isminden başlanır. Felatun'a "Bey", Rakım'a ise "Efendi" denilerek ünvanlar üzerinden alaturka-alafranga çatışması kurgulanır. Nitekim "Bey" ünvanı idadi, rüştiye ve mülkiye mezunlarına; "Efendi" ünvanı ise kendi imkânları ile tahsil hayatını tamamlamış olanlara verilen Tanzimat'tan sonra kullanımı yaygınlaşan sosyal statü ifadeleridir. "r,k,m" köklerinden gelerek düzenlilik, hesaplılık anlamını ihtiva eden Rakım ismi; Batılı âlim olan "Platon"un lafzen dejenere olan Felatun ismi karşısında yüceltilir. Bu iki tip, kültürel değerler üzerinden çatışma unsuru olarak hicivsel bir üslup ile karşılaştırılır.

Ahmet Midhat Efendi, Batı'yı eksik ya da yanlış yönleriyle benimseyen bireylerin, önce kendileriyle daha sonra da mensubu oldukları toplumun değerleriyle ters düştükleri için bu tipleri hem okuyucu karşısında hicveder hem de diğer oluşturulan kahraman karşısında küçük düşürür. Ahmet Midhat'ın Felatun Bey ile Rakım Efendi romanı, Batılılaşma'yı yanlış idrak etme sonucu toplumun değerleri ile uyuşmayan alafranga tip modelini hicvettiği romanlardan biridir.

Romanın asıl kahramanlarından biri olan Felatun Bey, esasen II. Mahmut devrinde başlayıp Tanzimat'tan sonraki yıllarda hız kazanan Batılılaşma'nın yanlış anlaşılıp uygulanmasıyla ortaya çıkan ve milli kimliğin temsil edilmediğinin anlaşılması için de devamlı hicvedilen "alafranga tip" in romanımızdaki ilk örneğidir. (Uçman, 2002: 143) "Alafranga" adı altında romanımızda işlenen aydın tipi, bu tiplerde Batı'yı şeklen özümsemiş sahte aydındır. Doğruyu bulmuş aydın ise, hem Batı'nın hem Doğu'nun üstün özelliklerini kendisinde bulundur. (Balcı, 2002: 288)

“Felatun Bey alafranga şahsiyetiyle, Fransızca konuşmaya çalışan, Türkçeyi yeterli seviyede bilmemekle övünen, batılılar gibi yaşamaya çabalayan, batılı olmayı çok şık giyinmek, Beyoğlu'nda eğlenip gösteri yapmak olarak anlayan züppe, müsrif ve tembel bir kimsedir.” (Okay, 1989: 300) Yanlış medeniyet idraki ile Ahmet Midhat'ın alay ve hicvettiği Felatun Bey, bu özelliklerinden dolayı romanda karikatürize edilen züppe bir tiptir. (Bakırcıoğlu, 1997: 13) Toplum açısından bu gibi negatif değerlere sahip olan Felatun Bey, Ahmet Midhat Efendi tarafından romanda sık sık hicvedilir.

Yanlış ve çarpık Batılılaşma idraki ile meydana gelen alafrangalık merakının açtığı gülünç durumlara yer veren Ahmet Midhat Efendi, roman aracılığı ile yanlış Batılılaşma'ya karşı toplumu bilinçlendirmek ister. Sosyolojik eğitim misyonundaki kullandığı yöntemi ise hicvetme üslubudur. Toplumsal aksaklıkları gidermek ve sosyolojik eleştiriyi içinde barındıran hiciv ise mizahi bir unsurdur.

4. Romandaki Hiciv Üslupları

Ahmet Midhat Efendi, yanlış Batılılaşma'yı roman kahramanlarının yaşantısından ve olaylara bakış açılarından örnekler vererek hiciv üsluplarından ironik bir söylemle hicveder. Bu hicvedişe ise alafrangalıkta Felatun Bey'in kaynağı/babası olan Mustafa Merakî Efendi'den başlar. Mustafa Merakî Efendi, hanımı öldükten sonra bir süre bekâr yaşamıştır. Bu durumu ise yazar “Oysa son asrın uygarlık alanındaki ilerlemesi, İstanbul'da bir adamın bekâr yaşamasına uygun olduğundan bir süre bekâr yaşadı” (A. Midhat, 2010:10) cümlesi ile Osmanlı geleneğine ve kültürüne pek uygun olmayan bu mücerret hali, son asrın uygarlık adeti diyerek ironik bir üslupla hicveder.

MerakîEfendi,“Bir genç erken evlendirilir ise namusunu, terbiyesini daha iyi muhafaza eder.” (A. Midhat, 2010:7) fikrine göre 16 yaşında evlendirilir. Bunun sonucunda Merakî Efendi kendisinden yalnızca 18 yaş küçük bir çocuğa sahip olur. Bu durum yazar tarafından şöyle hicvedilir: “İnsanın kırk beş yaşında iken böyle yirmi yedi yaşında bir oğul ile on beş yaşında bir kıza sahip olması ne büyük bir saadettir.” (A. Midhat, 2010:7) Babaya göre mesut sayılabilecek bu durum, anneye geldiğinde trajik bir mahiyet kazanır. Çünkü Merakî Efendi, 16 yaşındayken 12 yaşında bir kızla evlendirilmiştir: “Öyle ya! Kadın kocasından daima dört beş yaş küçük olmalıdır.” (s.7) Tecahül ü arif sanatının hissettirilmeye çalışıldığı ironik bir üslup ile bu toplumsal geleneğin zararına değinilir. Bu evlilik sonucunda kız, ilk çocuğunu dünyaya getirdikten sonra sürekli düşük yapar. İkinci çocuğunu dünyaya getirirken de loğusa yatağında ölür. Yazar, erken evlilik ve bunun doğurduğu olumsuzlukları okuyucunun gözleri önüne sererek toplumun bu

yanlış mantalitesini hicveder. Bu olayda A.Midhat Efendi, yanlış Batılılaşma'nın olumsuzluklarını değil, kendi toplumuna ait aksaklıkları da hicveder.

Romanda Doğu medeniyetini terk edip Batı medeniyetinin özentisini Merakî Efendi üzerinden devam ettirir. Yazar, millî değerlere sahip çıkmanın ve özünden, köklerinden ayrılmamanın önemini vurgular. Bunun tersi durumu taşınma ile sembolleştirir. "Hal ve vakti pek yolunda, hem de ziyadece yolunda olduğundan kendisi zaten Üsküdarlı olduğu ve orada güzel konağı, bağı, bahçesi dahi bulunduğu hâlde mücerrred alafranga, yani rahat yaşamak için cümlesini ucuza pahalya bakmayarak satıp gelmiş, Tophane'nin Beyoğlu'na civar bir mahallesinde müceddeden güzel bir hane inşa ettirip sakin olmuş idi."(A.Midhat, 2010:26)

Merakî Efendi "yaptırdığı ev alafranga olsun diye"(A. Midhat, 2010:10) kagirden ve lüks bir semtte yaptırır. İçinde de Arap hizmetçi değil; alafrangalığın sembolü olan Rum ve Ermeni hizmetçi çalıştırır. Yanlış Batılılaşma'nın gösterişle aynı olduğunu vurgulayan yazar; moda uğruna "herkesten önce alıp çocuğuna alıp giydirmek zorunda"(A. Midhat, 2010:11) olan Merakî Efendi'yi alafranga züppe tipin babası olarak tasvir eder.

Fransızca bilmek ya da konuşmak, romanda hicvin merkezinde yer alan diğer bir unsurdur. Merakî Efendi ve oğlu Felatun Bey için alafrangalığın ve gösterişin birinci ölçütü Fransızca bilmek ve konuşmaktır. Fransızca bilmek, Tanzimat dönemindeki aydınlara göre medeni görünmenin sembolüdür. Tam olarak bilinmese de birkaç kelime bilgisine sahip olmak alafranga görünmenin işaretidir. "Büyük efendi neyse ne amma, küçük bey Felatun Efendi Fransızcadan başka söz söylemiyor ki? Sütü kahve isteyeceği zaman "kafe ole" diyor, Mehmet ise bunu, "kovala"dan başlayıp önceden öğrenmiş olduğu "karyola" kelimesine kadar deneye deneye ister istemez öğreniyordu." (s.12) Mizahi unsurlarla da desteklenen bu hicivsel durum, Fransızca'yı dahi tam kavrayamayan alafranga tiplerin düştüğü komik durumunu hezl üslubuyla ifade eder.

Yazar, "âyinesi iştir kişinin lafa bakılmaz" vecizesinden hareketle alafranga tipin sembolü Felatun Bey'i iş hayatında da tanıtır. Küçüklüğünde yüzeysel bir eğitim alan Felatun Bey, canını dişine takarak gece gündüz memleket için çalışan memurlardan değildir. "Bizim Felatun Bey, bunlardan değildi."(A. Midhat, 2010:12) O, gezmek ve eğlenmekten sadece bir gün işe gidebilen bir tiptir. Yazar, Felatun Bey üzerinden yanlış Batılılaşan birinin iş hayatına verdiği önemi göstererek algılama yanlışlığını göstererek hicveder. Rakım Efendi'yi ise hicvetmeyerek "iş makinesi" tabiriyle tavsif eder

ve gerçekçi bir üslupla okuyucuya sunar. Çünkü yazarın amacı, hiciv üzerinden toplumsal mesaj vererek “her şey zıttı ile bilinir” kaidesine binaen Rakım Efendi’yi okuyucuya rol model göstermektir.

“Felatun Beyin kıyafetini sorarsanız, tarif etmekten aciziz. Şu kadarını söyleyelim. Hani Beyoğlu’nda elbiseci veya terzi dükkânlarında modaları göstermek için mukavvalar üzerinde birçok resimler vardır ya, işte bunlardan birkaç yüz tanesi Felatun Beyde vardır.” (s.12-13) Gösteriş meraklısı olmanın sebebi, alafrangalıktır. Mübalağa üslubu ile hicvedilir.

Yazar, marka düşkünü Felatun Bey’in yeni çıkan bir kitabı alıp hiç okumadan kütüphanesine yerleştirmesiyle ve “A” ve “P” harflerinin de kitaba basılarak işaretlenmesiyle anlatır. Batılılaşma’nın yüzeysel olarak algılanmasına sosyal bir eleştiri yönelten yazar, ilim ve tekniğin alınmayıp yaşam tarzının alınmasını kitap metaforunda hicivsel bir şekilde gösterir. “Alafrangada bir adamın adının ya da adlarının böyle ilk harflerinin konulmasına o adamın “markası” denir.”(A. Midhat, 2010:13)

Yazar, az da olsa Felatun Bey’in kardeşi Mihriban Hanım üzerinden o zamanın toplumundaki hanımların alafranga usulüyle yetişmesini de hicveder. Çünkü bu tarz hanımlar; nakış, örgü, oya bilmezler ve mutfak işinden anlamazlar.

Felatun Bey’in yüzeysel bir eğitim almasını ve günlerin ne hikmete binaen uzayıp kışalmasını bilmemesini yazar şu cümlelerle hicveder: “Hele çocuk: kış mevsiminde havalar bulutlu olduğu için bulutlar güneşin ziyasını bize sür’at-i vusûlden men ile tehireder.” dediği zaman pederi “maşallah, maşallah! Gerçekten Eflâtunlar âciz kalacak. (...)demişti.”(A.Midhat, 2010:134) Bilinen bir gerçeğin mantıksız bir sebebe bağlanmasını hicveden yazar, Felatun Bey ve babasını eleştirir ve adeta hicvin kadh üslubuyla adeta kınar. Nitekim bu bilginin doğruluğuna kendini kaptıran Merakî Efendi, yazının bilimselliğini kabul etmeyen yayınevine ateş püskürür. Çünkü yayınevine bu bilgi çok mantıksız gelir.

Bu hicvin diğer örneğini ise yazar, İngiliz ailesinin evinde Felatun Bey’i Rakım Efendi ile karşılaştırarak yapar. Elifbadaki “p,ç,j” harflerinin kullanımı ve harflerin bitişik yazılması ile ilgili durumu; Felatun Bey, Rakım Efendi’nin mantıklı mukabelesi ile karşılaşır ve aile karşısında gülünç duruma düşer. Çünkü Felatun Bey’in alfabeyi bilmeme düşüncesi zihinlerde oluşur.“Amma yaptınız ha! Artık Felatun harfleri, heceleri de bilmesin olur mu? Bilmiyor değildi. Fakat hani ya bazı adamlar vardır ki, kendi bildikleri şeyleri nasıl öğrenmiş olduklarını bilmezler. İşte Felatun Bey de bildiği şeyi nasıl öğrenmiş olduğunu bilmeyenlerdendi.” (s.30)

Felatun Bey, “Ey saba esme nigârım” şarkısının “ey saba esmer Nigâr’ım” diye başlaması gerektiğini söyleyince toplum içinde cahilliğini bir kez daha ispat eder. Hatta “esmer”in Fransızca “blonde” demek olduğunu söyler. Oysaki “esmer” in karşılığı “brune”dür. Yazar, bu cahilliğin hicvini İngiliz kızı Margrit üzerinden dile getirir. “Lisanının hurûf-ı hecâsı üzerine isti’mâl-i efkâr etmemiş, bir şarkının iftitahında yanlış meydana çıkmış olan adam genç olmuş, güzel olmuş ne fayda!”(A.Midhat, 2010:63) Polka dansı oynamayı da bilmeyen Felatun Bey, pantolonun yırtılmasıyla daha da gülünç duruma düşer. Bu örneklerde yazar, hicvin hezl/alay tonunu kullanarak tipi halkın karşısında rezil eder.

Merakî Efendi, alafranga usulde çocuk yetiştirmenin karşılığını şu şekilde görür: “Felatun Bey, bir fikrini babası kabul etmediğinde herifin cahilliğini ortaya koymaktan çekinmez.” (A. Midhat, 2010:17) Gelenek ve kültür aktarımının sağlamlığıyla paralel olan çocuk yetiştirmesine değinen yazar, Batı usulüne göre yetiştirme tarzını okuyucularına göstermek ister. Osmanlı terbiyesi alamayıp yanlış Batılılaşma’nın tesiriyle yetişen Felatun Bey, büyüdüğünde de ahlaki dejenere olmuş bir tip olur. Çünkü misafir olduğu İngiliz ailenin aşçısına karşı ahlaksızlığa yeltenecek kadar düşük ahlaklı olan Felatun Bey, bir gece karanlıkta ailenin hanımına aşçı zannıyla yanlışlıkla tacizde bulununca gülünç duruma düşer ve aile tarafından dostluğu bitirilir. Onların gözünde Felatun Bey, artık güvenilmez biridir.

Batı medeniyetini tüm boyutlarıyla özümseyen ve temsil eden İngiliz Ziklas ailesinin Felatun Bey’i değil de Rakım Efendi’yi beğenmesi; Rakım Efendi’nin Batı medeniyetini doğru idrak ettiğini gösterir. Çünkü Rakım Efendi’nin, kendi evini Osmanlı usulüyle dizayn etmesine rağmen evine piyano alması, ilim öğrenmek için vaktini boş geçirmemesi, Fransızca’yı ana dili gibi konuşması, eğlenmeyi yerinde ve zamanında yapması modernleşmeyi doğru algıladığını gösterir. “Bu hallerin tersi hal ararsanız, onun örneğini de Felatun Beyde bulacaksınız.”(A.Midhat, 2010:59) Yazar, Felatun Bey üzerinden yanlışlıkları hicvederken Rakım Efendi üzerinden de doğruya rehberlik etmektedir.

Hicvedilen diğer merkezi konular ise yanlış Batılılaşma algısı ile Osmanlı toplumunda meydana gelen ahlaki yozlaşmanın sonucu oluşan ve birçok ocağın sönmesine yol açan fuhuş ve kumar gibi sefahat hayatının da beraberinde getirmiş olduğu israftır. Yazarın asıl eleştirmek ve hicvetmek istediği noktayı Berna Moran, yanlış Batılılaşma’nın beraberinde getirdiği tüketim ekonomisi ile genç mirasyedilerin bu alafranga tüketim tarzına kendilerini kaptırması olarak ele alır. (Moran, 2004:39)

İki tipin kadına bakışları, mensup olduğu ve benimsedikleri medeniyetin sahip oldukları değerle paraleldir. Rakım Efendi'nin Felatun Bey'e "Ben kadınlara asla yaranma hevesinde olmadığım için beni seviyorlar. Eğer siz de bu halde olsanız, daha çok başarıya ereceksiniz."(A.Midhat, 2010:50) uyarısıyla Felatun Bey'in düştüğü komikliklerin ve rezilliklerin bakış açısından kaynaklandığı anlaşılır. Çünkü Felatun Bey, surete aldanır ve hevesiyle sever. Rakım Efendi ise sirete/ahlaka inanır ve kalbiyle sever. İngiliz kızı Can'ın ölecek kadar Rakım'ı sevmesi, Fransız Yozefino'nun Rakım'ı sevdiği halde Rakım'ın daha mutlu olması için Canan ile evlenmesini istemesi Rakım'ın ahlakından dolayıdır. "Muvazenesiz ve sathi Felatun Bey, babadan kalma servetini kumarda ve sevdiği kadın uğrunda yemiştir. Üstelik de her an gülünçtür. Rakım Efendi kendisini talebesi olan kızlara sevdirmeye çalışırken O, aynı ailenin aşçısı ile muaşakaya kalkar. Fakat acaba hangisi ahlaklıdır? Şüphesiz Rakım Efendi kitaba uydurulmuş ahlaktır." (Tanpınar, 1980:459)

Rakım Efendi, kadına çok değer verir. Çünkü kölesi olarak aldığı Canan'a köle olduğunu hatırlatmaz ve hanım gibi yaşatır. Felatun Bey ise Fransız Polini'nin güzelliğine aldanıp tüm servetini ona kaptırır ve acınacak vaziyete düşer. "Şu kaltağa ne yalvarıp duruyorum! Paramla değil mi?Bin tanesi daha var." (A.Midhat, 2010:123)Kadını meta olarak gören anlayışta olan Felatun Bey'i yazar, tüm servetini Polini'ye kaybettirerek hicveder. "Hınzır kahpe, beni yolup kül ettikten sonra yüz çevirdi"(A.Midhat, 2010:161) cümlelerindeki pişmanlığa sahip olan Felatun Bey, baba mirasından günlük iki bin kuruşu varken aylık dört yüz kuruş kazanacak bir meslekte borçlarını ödemek için mecburen çalışacaktır. Yazar, hicvinden dolayı Felatun Bey'i İstanbul'a layık görmeyerek Cezayir'de bir şehre sürer. İstanbul; Batılılaşma'yı ilim, teknik ve fen boyutuyla doğru algılayan Rakım Efendi'ye layıktır.

"Ahmet Midhat Efendi'ye göre, toplum içinde bazı olumlu davranışlar konusunda Batı'yı örnek alabiliriz, ancak tümüyle buna bağlanmak doğru değildir. Davranışlar konusunda hangi millî değerlere sahip olduğumuz bilinmeli ve kimi millî değerlerimizin üstünlüğü de unutulmamalıdır." (Özdemir,2012: 228)

Yazar, okuyucusu ile yaptıkları konuşma üslubunda da Felatun Bey'i sık sık hicvederek şetm üslubuyla hakarete maruz bırakır: "Felatun Beyi hatırlıyor musunuz? Adam bırak şu hoppa zevzeği! Yok ama, bu hikayenin yarısı da ona aittir" (A.Midhat, 2010:124)"Orada kiminle karşılaşırsa iyi? Felatun Beyle! Adam bırak şu şımarık, ukalayı be!(...) O hoppayı bu hikâyeye hiç katmamalıydı. Katmamalıydık ama katmış bulunduk" (A.Midhat, 2010:138)

5. Sonuç

Alafranga kişiliğiyle, Fransızca konuşmaya çalışan, Türkçe'yi dahi yeterli seviyede bilmeyen, Batılılar gibi yaşamaya çabalayan, Batılı olmayı çok şık giyinmek, Beyoğlu'nda eğlenip gösteriş yapmak olarak anlayan züppe, müsrif ve tembel bir kimse olan Felatun Bey'i Ahmet Midhat Efendi, sosyal eleştirinin mizahi metodu olan hiciv yoluyla topluma tanıtır. Hicvin üsluplarından olan şetm, kadh, ironi, abartma, hezl ve alay etme; romanın tüm yapısına sindiğinden arka planda gülme ögesinin mizahi tonlarına rastlanır. Mizahı da amacına hizmet etmek için kullanan hiciv ise, "tip" üzerinden misyonunu tamamlayarak toplum üzerinde sosyal eleştirinin etkisi gözlemlenmek ister.

Tanzimat dönemindeki modernleşme, genel itibariyle Batı medeniyetini kılık kıyafet yönüyle örnek alarak idrak etmeye çalışır. Bunun için toplumun misyon ve vizyonunu roman ile belirlemeye çalışan Ahmet Midhat Efendi, bu yanlış tutuma hicivsel bir üslupla yaklaşarak örnek alınması gereken toplum karakterini Rakım Efendi üzerinden inşa etmeye çalıştığı gibi, medeniyeti yanlış idrak ediş sonucu milli kimliğin yanlış inşasına dönüşen tipleri de Felatun Bey üzerinde sergiler.

Ahmet Midhat Efendi romanında hicvedilen tipin karşısına Batı kültürü ile Osmanlı kültürünü özümsemiş ideal bir tip olarak Rakım Efendi'yi çıkarır ve roman boyunca bu iki tipin birbirine zıt çeşitli özelliklerini karşılaştırır. Böylelikle her iki tip hakkında okuyucuda belli bir kanaat uyandırmaya çalışır.

KAYNAKLAR

AHMET MİDHAT EFENDİ, (2010), *Felatun Bey ile Rakım Efendi*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul.

AKERSON-ERKMAN, Fatma (2012), *Edebiyat ve Kuramlar*, İthaki Yayınları, İstanbul.

ATİK GÜRBÜZ, İncinur (2011), "Bir Şiir Mecmuasındaki Hicivli Söyleyişler", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/2 Spring*, s. 87-94, TURKEY.

APAYDIN, Mustaf (2014), *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Editör: Ramazan Korkmaz), Grafiker Yayınları, Ankara.

APAYDIN, Mustafa (2001), *Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

BAKIRCIOĞLU, N. Ziya (1997), *Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı*, Ötüken Yayınları, 3. Basım, İstanbul

BALCI, Yunus (2002), "Türk Romanında Aydın Sorunu", *Türk Romanı Özel Sayısı*, Hece S. 65/66/67

- BAYPINAR, Yüksel, (2000), "Hiciv Kavramı Üzerine Bir İnceleme" *Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, CXXIX, s.31-37.
- BELGE, Murat (2012), *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇETİN, Nurullah (2002), "Tanzimat Döneminde Türk Romanı(1860-1878)", *Türk Romanı Özel Sayısı*, Hece S. 65/66/67
- ÇORUK, Ali Şükrü (2012), "A Protagonist Between Fiction And Reality: Felatun Bey", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi Cilt/Sayı: XLVII*
- ERCİLASUN, Bilge (1997), *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GARİPER, Cafer (2014), *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Editör: Ramazan Korkmaz), Grafiker Yayınları, Ankara.
- GOLDMANN, Lucien, (2005), *Roman Sosyolojisi*, Birleşik Kitapevi (çev. Aybek Erkay), Ankara.
- ISSI, Ahmet Cüneyt, (2002), "Türk Edebiyatının Romanla Tanışması", *Türk Romanı Özel Sayısı*, Hece S. 65/66/67.
- KARATAŞ, Turan, (2011), *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Sütun Yayınları, İstanbul.
- KORTANTAMER, Tunca (2007), *Temmuzda Kar Satmak*, Phonex Yayınları, Ankara.
- KÜÇÜKLER KUŞÇU, Nuray (2014), "Yeni Bir Yazınsal Türü Anlamlandırma: Nâmık Kemal ve Ahmet Midhat Efendi'ye Göre Roman", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal of International Social Research Cilt: 7 Sayı: 33 Volume: 7 Issue: 33 www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-958*, s. 215-221.
- MARDİN, Şerif (1991), *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (2013), *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MORAN, Berna (2004). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- OKAY, M. Orhan (1989). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi*, MEB Yayınları, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Mehmet; GÖÇEN Gökçen (2014), "Ahmet Midhat Efendi ve "Felatun Bey ile Rakım Efendi" Romanında Değerler Eğitimi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of International Social Research Cilt: 7 Sayı: 31 Volume: 7 Issue: 31 www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581*, s. 215-240.
- SINGH, Raj Kishor (2012), "Humour, Irony an Satire in Literature", *International Journal of English and Literature(IJEL)*, Vol:3, Issue:4, s. 65-72.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1988), *19. Asır Türk Edebiyat Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

TİMUR, Taner (2002), *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İmge Kitabevi, 2.Baskı, Ankara.

UÇMAN, Abdullah (2002), "Türk Romanında İlk Alafranga Tip: Felatun Bey", *Kitaplık Dergisi, Temmuz-Ağustos, S.54*.

YAVUZ, Hilmi (2010), *Alafrangalığın Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

YILDIRIM, Farız (2011), "Ahmet Midhat Efendi'nin ve "Felatun Bey ile Rakım Efendi" Romanında İronik Söylem", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, terature and History of TurkishorTurkic Volume 6/3 Summer, s.1783-1794, TURKEY*.